

ALİ AKYILDIZ

Adile Sultan

Müsrif - Mümin
Muin - Şair

Giriş

Konuyu incelemeye geçmeden önce Adile Sultan'la ilgili daha önce yapılan çalışmaların genel bir analize tabi tutulması ve böylece bu kitabın yazılmasına kadar sultanla ilgili kaleme alınan kayda değer metinlerin mahiyetiyle alakalı olarak okuyucuya bir fikir verilmesi yararlı olacaktır. 12 Şubat 1899 tarihindeki vefatının ardından hem ölüm haberini kamuoyuna duyurmak hem de onu topluma biraz daha yakından tanıtmak amacıyla İstanbul basınında kısa bir hayat hikâyesinin¹ yayımlanmasıyla birlikte Adile Sultan'la ilgili veriler yavaş yavaş birikmeye ve sonraki dönemlerde gazete ve dergilerde bilinen veya divanından çıkarılan sınırlı bilgiler tedavül etmeye başlar. Diğer bir ifadeyle yakın zamana kadar sultanın yaşamıyla ilgili bilgilerimizin son derece sınırlı olduğu ve doğrusu ve yanlışıyla birbirlerini tekrarladığı, son yıllarda bu durumun nispeten değişmeye başladığı ve sınırlı da olsa orijinal kaynaklara dayanılarak yapılan bazı yeni çalışmaların olduğu görülür.

Hanedan kızları arasında divan sahibi yegâne şair sultan olarak dikkat çektiği için genel itibarıyla edebiyatçıların ilgi sahasına giren Adile Sultan, eseri olduğu için de bazı ansiklopedi, antoloji veya son dönem şairlerinden bahseden tabakat kitaplarında madde başı olur.

---

1 *İkdam*, nr. 1654, 14 Şubat 1899, s. 1; M. Ekrem, M. Ziya, Rifat Daniş, *Nevsal-ı Malumat*, Musavver Salname (1317), Kostantiniye 1315.

Bir kısmı kaynakçada yer alan bu maddelerden aşağıda değinilecek olan biri dışındakilerin burada içerik analizine girilmeyecektir. Bu kitap, Adile Sultan'ın hayat ve faaliyetlerini, kurduğu vakıfları ve kısaca biyografisini bir bütün olarak ortaya koymayı hedeflediği için hayat öyküsüyle ilgili yeni katkılar yapılmaksızın mevcut bilgileri toparlayan ve divanını çeşitli yönleriyle ele alan tez² ve makaleler de literatür değerlendirmesi dışında tutuldu. Kitapta, divanı, şiirleri ve sultanın edebî yönü, kişiliğinin bir parçası olarak ele alınıp değerlendirildi; edebiyat bizim uzmanlık alanımız olmadığı için bunu yaparken edebiyatçıların yorum ve değerlendirmeleri esas alındı; dolayısıyla Adile Sultan divanı, bu çalışmada sadece sultanın kendi iç dünyasını ve tarihî kaynaklara yansımayan bazı duygu ve düşüncelerini ortaya koyan ve hanedan üyeleriyle kendi çevresindeki bazı kişilerle ilgili içeriden bilgileri aktaran tarihî bir veri kaynağı olarak kullanıldı.

Tespit edilebildiği kadarıyla Adile Sultan divanıyla ilgili ilk dönemlerdeki en ciddi çalışmaları yapan Ali Emiri Efendi, 1918 yılından ve *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*'nın 5. sayısından itibaren divandan bazı şiirler yayımlarsa da asıl amacı olan divanın tamamını yayımlama tasarısını gerçekleştiremez. 1947 gibi erken sayılabilecek bir tarihte divan üzerine gayet güzel bir mezuniyet tezi hazırlayan ve ciddi ve eleştirel bir metin kaleme alan Âdile Konrapa, mezuniyet tezi beklentilerinin çok üzerinde bir çalışmaya

2 Yapılan tematik tezler için bkz. Nilüfer Yılmaz, "Adile Sultan Divanında Dini-Tasavvufi Unsurlar", Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2002; Emine Şeyma Yüksel, "Âdile Sultan Divanı Sözlüğü [Bağlamalı Dizin ve İşlevsel Sözlük]", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2018; Ümran Atasoy, "Âdile Sultan ve Tevhide Hanım Divanlarında Üslup", Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

imza atarak divanın tamamını yeni harflere aktarır³ ve bir yerde Ali Emiri Efendi'nin hayalini gerçekleştirmiş olur.

Adile Sultan'ın divanını doçentlik tezi olarak hazırlayan Hikmet Özdemir, tezinin girişinde o dönemde mevcut literatürü ve divanında kendi hayatıyla ilgili olarak verdiği otobiyografik bilgileri kullanarak sultanın kısa bir biyografisiyle birlikte vakıflarıyla ilgili genel bilgiler verir. Adile Sultan'ın bu kitapta kullandığımız şiirleri için Özdemir'in doçentlik tezine dayanarak 1996 yılında yayımlanmış olduğu kitabının⁴ esas alındığını bu vesileyle belirtmemiz uygun olur.

Adile Sultan'la ilgili metinler üzerinde çalışmayı daha sonra da sürdürdüğü anlaşılan Özdemir, 1998 yılında sultanın kurduğu vakıflara dair 1851'den itibaren değişik tarihlerde hazırladığı vakfiyelerini hayatı ve hayır eserleri hakkında verdiği kısa bilgilerden oluşan bir girişle birlikte yayımlar.⁵ Bununla beraber Özdemir'in her iki yayınında da birtakım tashihlerin olduğunu belirtmek gerekir. Adile Sultan'ın divanıyla ilgili en son çalışmayı yapan ve sultanın divanından seçtiği bazı şiirleri, açıklama ve değerlendirmelerle birlikte yayımlayan Bünyamin Ayçiçeği, ayrıca, kitabın yazılış amacına uygun olarak Adile Sultan'ın hayatı ve edebî kişiliğiyle ilgili de kısaca bilgiler verir.⁶

Sultanla ilgili sınırlı da olsa bazı tarih çalışmaları yapılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak değerlendirilecek ilk yazı, bir inceleme veya makale değildir; Halûk Y. Şehsuvaroğlu, sözlü tarih unsurlarını barındıran ve başka bir yerde bulunması pek de mümkün olmayan bilgileri içeren bu yazısıyla edebiyat öğretmenin kendisine aktar-

3 Adile Konrapa, "Adile Sultan ve Şahsiyeti", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul 1947.

4 *Adile Sultan Divanı*, haz. Hikmet Özdemir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996. Sultanın divanı ayrıca bir Yüksek Lisans Tezi'ne de konu olmuştur. Aynur Koçak, "Adile Sultan Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)", Afyon Kocatepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Afyon 1996.

5 *Adile Sultan Vakfiyesi*, haz. Hikmet Özdemir, Türkiye İlmî, İçtimai Hizmetler Vakfı Yayını, İstanbul 1998.

6 Bünyamin Ayçiçeği, *Adile Sultan*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2024.

dığı bazı hatıraları tarihe not düşer. Edebiyat hocasının Adile Sultan sarayının hazinedar ustasından dinleyip Şehsuvaroğlu'na aktardığı sultanın eşi Mehmed Ali Paşa'nın çapkınlıklarıyla ilgili rivayetler başka herhangi bir kaynakta geçmediği⁷ için bunları doğrulama veya yanlışlama imkânımız yoktur. Bununla birlikte Mehmed Ali Paşa'nın hanedan kurallarına aykırı olarak bir evlilik yapmış ve bu evliliğinden de bir kız çocuğu sahibi olmuş olması, ileride ayrıntılı olarak incelenecek olan bu iddiaların hiç de temelsiz olmadığını gösterir.

Devesi Salih Efendi'nin Adile Sultan'ın sarayında müezzinbaşı olarak görev yaptığını belirten Elif Naci'nin bazı orijinal kaynaklara ve arşiv belgelerine başvurarak yazdığı ve sultanın biyografisine önemli katkılarda bulunduğu yazısı incelenen konu bağlamında önemlidir. 1965 yılında popüler tarih dergilerinden birinde yayımladığı bu yazıda kullandığı kaynaklar arasında Topkapı Sarayı Arşivi'nden birkaç belge, sultanın düğününden bahseden bir iki *Takvim-i Vekayi* haberi, sultanın divanı ve o zamana kadar oluşmuş olan literatür vardır.⁸ Bu yazının daha sonra konuya uzak ve birinci el kaynaklara ulaşma imkânından mahrum olan bazı yazarlara kaynaklık etmiş olduğu belirtilmelidir.

Ele alınıp değerlendirilmesi gereken bir eser de padişahların kadınlarıyla kızlarının kısa ve özlü biyografilerini arşiv belgeleri, hatıralar ve mevcut literatüre dayanarak inceleyen ve artık klasikleşmiş bir eser olan M. Çağatay Uluçay'ın *Padişahların Kadınları ve Kızları* başlıklı kitabıdır. Esasında 1966 yılında tamamlanmış olan bu eser, yazarının 1970 senesinde vefat etmesi üzerine 1980 yılına kadar basılamamıştır. O yüzden eser değerlendirilirken bu hususun, yani tamamlanmasıyla basılması arasında geçen uzun sürenin özellikle göz önünde bulundurulması gerekir. Eserdeki Adile

7 Halûk Y. Şehsuvaroğlu, "Adile Sultan", *Resimli Tarih Mecmuası*, III/26 (Şubat 1952), s. 1260-62.

8 Elif Naci, "Türk Sarayında Müstesna Bir Prenses: Âdile Sultan", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 10 (Kasım 1965), s. 27-33.

Sultan bahsinin, annesi Zernigâr Hanım'ın ölüm tarihi ve Neşatabad Sarayı'nın yeri gibi bazı hatalara rağmen sultanın hayatına dair o döneme kadar yapılmış en yetkin çalışma olduğunda şüphe yoktur.⁹

İfade edildiği gibi her ne kadar ansiklopedi maddeleri değerlendirilmeye dahil edilmediyse de yaygın kullanımına binaen bu konuda bir istisna yapılarak 1988 yılında Nihat Azamat'ın *Diyanet İslam Ansiklopedisi* için kaleme aldığı Adile Sultan maddesinin yazıldığı dönem için sultanın hayatını derli toplu bir biçimde ortaya koyan kısa ve fakat yararlı bir metin olduğunu belirtmek gerekir.¹⁰

Adile Sultan'ın kurduğu vakıflarla alakalı olarak Ferdâ Mazak'ın 1998 yılında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığı ve 2000 yılında bazı görsel malzemelerle destekleyip kitap olarak bastırıldığı çalışmasından da bahsetmek lazımdır. İki bölümden oluşan kitabın birinci bölümü sultanın hayatıyla ilgili olup yer yer arşiv belgeleri içerirse de daha ziyade literatüre dayanır; sultanın kurduğu vakıflarıyla ilgili olan ve neredeyse tamamen vakfiye metinlerine dayanan ikinci bölümde, ayrıca, yaptırdığı veya onarttığı vakıf yapılarla ilgili bulunabilen literatür bilgileri özetlenir.¹¹

Olcay Kolçak'ın 2005'te yayımladığı *Adile Sultan* başlıklı çalışmasının akademik bir endişe taşımadığı ve o zamana kadar teşekkül etmiş olan literatür bilgilerini biraz dağınık bir biçimde bir araya getirdiği görülür; dönemin bir panoramasını çizmeye çalışırken padişahların dönemlerindeki olaylara, eşleriyle çocuklarına, kadın haklarına, kadın kıyafetlerine ve 19. yüzyıl Türk edebiyatına kadar pek çok değişik konu hakkında bilgi vermeye gayret ettiği için sultanla ilgili aktardığı bilgiler arada kaybolur.¹²

9 M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1980.

10 Nihat Azamat, "Âdile Sultan", *DİA*, İstanbul 1988, I, 382-83.

11 Ferdâ Mazak, *Sultan II. Mahmud'un Kızı Âdile Sultan*, Çamlıca Kültür ve Yardım Vakfı, İstanbul 2000.

12 Olcay Kolçak, *Adile Sultan*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2005.

2017 yılında esas olarak o döneme kadar teşekkül etmiş olan literatüre ve kısmen de bazı arşiv belgelerine dayanarak Adile Sultan'ın biyografisiyle ilgili bol görselli bir makale kaleme alan Arif Kolay, kullandığı ve önemli gördüğü bazı belgelerin görüntüleriyle çeviriyazarlarına, sultanın divanından seçilmiş şiir örneklerine, gazete kupürlerine ve bazı gazete yazılarının sadeleştirilmiş metinlerine yer verir.¹³

Bu bağlamda en son değerlendirilecek olan çalışma ise 2023 yılında Adile Sultan'ın hayat hikâyesiyle ilgili en geniş çalışmayı yapan Gizem Yıldız Dikmen'in yüksek lisans tezidir. Hayatı, evliliği, çocukları, gelirleri, vakıfları, muhallefati ve hayatı boyunca yaşadığı saraylar hakkında ulaşabildiği arşiv kaynaklarıyla literatüre dayalı olarak hazırladığı tezinin, sultanın hayatı hakkında mevcut bilgilerimize önemli katkılar yaptığının ifade edilmesi gerekir.¹⁴

Adile Sultan'ın doğumu, evliliği, hanedan içerisindeki konumu, sarayında yapılan eğlenceler, borçlanmaları, yerli ve yabancı kamuoyunca bilinen hayırseverliği, doğal olarak arşiv belgeleri, dönemin yerli ve yabancı basınına ve hatıratlara yansır; daha açık bir ifadeyle dönemin yerli ve yabancı matbuatı, sultanın biyografisi için en önemli kaynaklardan biri olmasına rağmen düğünü ve ölümü hakkında yerli gazetelerde çıkan bazı haberler istisna tutulacak olursa bugüne kadar yapılan çalışmalarda neredeyse tamamen göz ardı edilir. Oysa, kitap incelendiğinde dönemin özellikle yabancı basınının ne denli renkli, doyurucu ve mahiyeti icabı arşiv belgelerine ve bazen Türkçe kaynaklara yansması zor ve sosyal yönü güçlü bir veri kaynağı olduğu daha yakından görülecektir.

Yabancı basın, Avrupa ile Osmanlı Devleti arasında ticarî, iktisadî ve sosyal ilişkiler giderek geliştiği ve muhabirleri, İstanbul'da

13 Arif Kolay, "Dindar, Hayırsever ve Şaire Bir Padişah Kızı: Adile Sultan", *Osmanlı'dan Günümüze Validebağı*, Adile Sultan Kasrı Öğretmenevi ve ASO Yayınları, İstanbul 2017, s. 33-68.

14 Gizem Yıldız Dikmen, "Adile Sultan ve Sarayları", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2023.

Avrupa dillerinde yayın yapan gazeteler veya misyonerler gibi farklı kaynaklardan aldıkları her türlü haber, söylenti, dedikodu ve istihbaratı sayfalarına taşıdığı için Türkçe basına veya arşiv belgelerine yansımaya değerlik bilgi ve rivayetleri içerir.

Osmanlı arşiv vesikaları merkeze alınarak kurgulanan bu çalışmada, belgeler, birinci el kaynaklar, yerli ve yabancı basın, dönemi yaşayan bazı kişilerin şahitliklerine dair geriye bırakmış oldukları hatıralar ve mevcut literatürle mukayeseli bir biçimde kullanıldı; ayrıca, kaynak analizi yapılarak sultanın hayatı, evliliği, karakteri, düşünceleri, yaşadığı saraylar ve hane halkı gibi bazı ana konular açıklanmaya ve bu konular etrafında literatürde ve bilgi dağarcığımızda mevcut eksiklikler ve yanlışlıklar giderilmeye ve problemler çözülmeye gayret edildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

ADİLE SULTAN'IN HAYATI

“Yeter ey Âdile devletle fahr etme tevâzu’ kıl
Olur nâil visâl-i yâre terk eden bütün varı”

Adile Sultan*

Bu bölümde hanedan çocuklarının doğumundan önce ve sonra uygulanan bazı ritüellere dikkat çekildikten sonra esas konumuzu teşkil eden Adile Sultan’ın doğumu vesilesiyle yapılanlar, sultanın evlenerek padişahın sarayından çıkıncaya kadar geçen hayatı, aldığı eğitim, evlenip kendi sarayına geçtikten sonra kendisine tahsis edilen yüksek maaş, tahsisat ve tayinatları, hazinenin durumunun iyi olmamasından ötürü zaman zaman sultanın maaşından yapılan kesintiler veya maaşlarının aylarca ödenememesi durumu, sultanın özellikle Sultan Abdülmecid döneminde piyasaya yapmış olduğu borçlar, hastalığı, ölümü, şahsiyeti, divanı ve şairliği gibi hususlar ele alınacaktır.

Adile Sultan’ın Doğumu

Bilindiği gibi, padişahın çocuğu doğmadan önce haremde ve İstanbul’da ciddi hazırlıklar yapılır, doğum yaklaştıkça hamile kadının sesten ürküp düşük yapmaması için gemilerden veya şehrin herhangi bir yerinden top atılmaması konusunda ilgililer önce-

* *Âdile Sultan Divanı*, s. 446.

Haremde doğum sahnesinin canlandırıldığı bir minyatür
(*Padişahın Evi, Harem, s. 267*).

den uyarılır, valide sultan hem doğacak bebek hem de annesi için mücevherler, takımlar ve elbiseler hazırlamak amacıyla haremde yapılan hazırlıklarla bizzat ilgilenir, anne ve bebeği için gerekli olan eşyalar Hazine-i Hümayun kethüdası veya vekili aracılığıyla

hazırlanıp hareme gönderilir, doğan çocuk ikbal veya kadınefen-
dinin ikinci veya üçüncü çocuğu da olsa bütün bu hazırlıklar her
seferinde yeniden yapılır, valide sultanın haberciler göndererek
doğumu müjdelediği padişah, haberi getiren müjdecilere kürk ve
kaftanlar giydirip ihsanlarda bulunurdu.¹

22 Mayıs 1826 (15 Şevval 1241) Pazartesi gecesi doğan Adile
Sultan'ın annesi, II. Mahmud'un dördüncü ikbali Zernigâr Ha-
nım'dı;² sultanın doğumunun o dönemin yabancı basınında tam
ve doğru olarak yer almasının,³ seyahat, haberleşme ve iletişim
imkânları geliştiği için yavaş yavaş küçülmekte olan yeni dünyanın
inşa süreciyle alakalı olduğu ifade edilebilir. II. Mahmud, doğumun
hemen öncesine rastlayan 16 Mayıs 1826 tarihinde yaz aylarını
geçirmek amacıyla maiyetiyle birlikte Beşiktaş Sahilsaray'na göç
eder.⁴ Bilebildiğimiz kadarıyla o güne kadar hanedanda doğan kızlar
(*sultan*) içinde Adile isminin kullanıldığı ilk örnek budur. Yazdığı
şiiirlerde ve tuğrasında Adli mahlasını kullanan II. Mahmud'un
kızına bu ismi verirken zihnî arka planda kendi mahlasıyla irtibat
kurup kurmadığını bilme imkânına sahip değiliz.

Sultanın doğumu vesilesiyle padişahın çocuklarının doğum-
larında genelde uygulanageldiği üzere, üç gün üç gece şenliklerin
yapılıp topların atılması için ülkenin her tarafına emirler gönde-

-
- 1 Ali Akyıldız, *Haremin Padişahı Valide Sultan, Haremde Hayat ve Teşkilat*, (Büyük Boy), Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 179-80.
  - 2 BOA, HAT, 524/25608; TSMA, Y.151, vr. 5a; TSMA.e, 690/4; TSMA.d, nr. 5252/4; Sahnâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vakâ-nüvis Esad Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz, OSAV Yayınları, İstanbul 2000, s. 563; *Defter-i Dervişân, Yenikapı Mevlevihânesi Günlükleri*, haz. Bayram Ali Kaya, Sezai Küçük, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 394; *Le Constitutionnel*, nr. 121, 27 Haziran 1826, s. 2; *La Courrier François*, nr. 178, 27 Haziran 1826, s. 1. 30 Haziran 1857 tarihli iradeyle Fransa yıllığında basılmak üzere gönderilen sultan ve şehzade doğum tarihlerinde Adile Sultan'ın doğum tarihi yanlış bir biçimde 28 Mayıs 1826 olarak verilir (BOA, İ.HR, 144/7580).
  - 3 *The Lancaster Gazette*, nr. 1308, 8 Temmuz 1826, s. 1; *Lemberger Zeitung*, nr. 71, 23 Haziran 1826, s. 1; *Leipziger Zeitung*, nr. 145, 23 Haziran 1826, s. 1; *Gratzer Zeitung*, nr. 98, 20 Haziran 1826, s. 2; *Prager Zeitung*, nr. 97, 23 Haziran 1826, s. 3.
  - 4 *Oesterreichischer Beobachter*, nr. 168, 17 Haziran 1826, s. 1.

rilir.⁵ Muhtemelen yeniçeriliğin kaldırılmasıyla sonuçlanacak olan sıkıntılı olayların İstanbul'da yaratmış olduğu gerilim nedeniyle sultan ve şehzade doğumlarında yapılması gelenek olan bazı şenlik ve eğlencelerle⁶ padişahın çocuğunun doğumu münasebetiyle devlet adamlarının vermesi âdet olan hediyeler⁷ padişahın isteği üzerine terk edilir; ancak aşağıda açıklanacağı üzere, dışarıya ve kamuoyuna yönelik olmadığı için sarayda verilmesi gelenek olan hediye ve ihsan dağıtımı gibi bazı ritüellerin yine de yerine getirildiği görülür. Bununla birlikte o dönemde sarayda yaşayanların aktardığı bazı veriler eğlencelerin yapılmamasının Enderun halkını biraz üzdüğünü ortaya koymaktadır.⁸

Merkez bürokrasisinin doğumu müjdelemek amacıyla geleneğin bir parçası olarak ülkenin her tarafına gönderdiği ifade edilen emirlerin ulaştığı taşra yöneticilerinden biri olan Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa, birkaç yıl sonra otoritesine karşı çıkıp isyan edeceği II. Mahmud'a yazdığı tebrik yazısında, doğum haberini alır almaz hemen divan üyeleriyle Kahire'nin önde gelenlerini toplayıp müjdeli haberi verdiği ve gönderilen emirde belirtildiği şekilde kalelerden top ve tüfeklerin atılarak şenliklerin yapıldığı hususunda İstanbul'u bilgilendirir.⁹

Kızının doğumu münasebetiyle dağıtmış olduğu nakdî ihsanlar ve hediyeler için Darphane'den 25.000 kuruş (54.500 \$) talep eden

5 Özlem Göven Katrancı, "Antalya'nın Üç No'lu Şer'iyye Sicil Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2003, s. 165-66; Fahrettin Tızlak, "398 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1987, s. 310; Ahmed Lütfi Efendi, *Tarih*, İstanbul 1280, I, 118.

6 BOA, HAT, 524/25608.

7 *Oesterreichischer Beobachter*, nr. 168, 17 Haziran 1826, s. 1.

8 İlyas Ağa, Adile Sultan'ın 22 Şevval 1241 (30 Mayıs 1826) tarihinde doğduğunu belirtirse de ifade edildiği gibi, bu bilgi doğru değildir (Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat, Letâif-i Vekayi-i Enderûniyye*, haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi, İstanbul 2011, s. 400).

9 21 Temmuz 1826, BOA, HAT, 290/17398.

II. Mahmud, bu paranın büyük bir kısmını Zernigâr Hanım, hazinedar usta ve doğumu yaptıran ebe arasında paylaştırır, bir kısmını da hareme gönderir; ayrıca, dağıtılan ih-sanlardan enderun ve birun mehterlerine de pay düşer. Yukarıda bahsedilen gelenek çerçevesinde, hepsi pırlanta elmasla süslü bir Maşallah, ikisi zümrüt, biri kırmızı yakut ve biri firuze olmak üzere dört avize ve bir mahmuz gibi çok pahalı mücevherlerle

Adile Sultan'ın babası Sultan II. Mahmud
(C. Yılmaz, *II. Mahmud*, s. 47).

yaldızlı bakır abdest leğeni, yaldızlı bakır leğen ve gümüş kandil gibi eşyalar yaptırılarak hareme teslim edilir; doğum vesilesiyle yaptırılan bütün bu mücevherlerin bedeli, işçiliğiyle birlikte 13.061 kuruşa (28.472 \$) ulaşır. Yine hepsi değerli şallar, farklı ve kıymetli kumaşlardan olmak üzere beşik yorganı, entariler, etek bezleri, yorgan şiltesi, kundak yorganı, yorgan çarşafı, minder şiltesi, bezler, kırmızı atlas minder, sübek, donluk şal, fitilli tülbent ve kılaptanlı kaytan gibi eşyalar yaptırılır. Bu vesileyle imal ettirilen eşyalardan biri de doğumun olmazsa olmazı olan ceviz beşikti.

Adile Sultan'ın annesi Zernigâr Hanım için de yine değerli kumaşlardan pul ve kılaptan işlemeli şal, canfes ve kutni entariler, bürümcük kaftan, fermayış donluk şal, bohça, al şal üzerine roza elmas ile Kelime-i Tevhid, pul işlemeli şal, Bursa yapımı altınlı

kutni, kaftanlık bürümcük, roza elmas ve sair eşyalar hazırlanarak hareme teslim edilir. Zernigâr Hanım için yaptırılan bu eşyaların iççilik dahil bedelinin 13.610 kuruş (29.669 \$) gibi muazzam bir tutara ulaştığı görülür. Zernigâr Hanım için Beşiktaş Sahilsarayı'nda da bir oda hazırlanıp atlas yastıklar, kapı ve pencere perdeleri, şilte yüzleri, yüz yastıkları, masa örtüleri ve yastıklar gibi değerli mefruşatla döşenir.¹⁰ Beşiktaş Sarayı haremde Adile Sultan'la Saliha Sultan için birer odanın hazırlanmış olması,¹¹ Topkapı Sarayı'nın yanı sıra, padişahın ikamet ettiği diğer saraylarda da sultanlar için ayrı ayrı odaların hazırlandığını gösterir.

Hanedanda yeni doğan sultan veya şehzadelere hizmetlerini görmek üzere daye ve dadı atama geleneği çerçevesinde Adile Sultan için tutulan dadı ve dayeye zaman zaman padişah adına ihsanlarda bulunulur.¹² Arşivde mevcut tarihsiz, ancak en geç 1831 tarihine ait olması gereken bir harem defterinde Adile Sultan'ın hizmetine daye, başcariye ile üç cariye ve annesi Zernigâr Hanım'a da bir cariyenin tahsis edilmiş olduğu kayıtlıdır. Maaşının en düşük cariye maaşının dört katı olması, dayenin haremdeki önem ve statüsünün yüksekliğini

Beşiktaş Sarayı, Melling (III. Selim, s. 382-83).

10 Bu paranın 10.000 kuruşu (21.800 \$) Zernigâr Hanım'a, 10.000 kuruşu hazine dar ustaya, 2.500 kuruşu (5.450 \$) doğumu yaptıran ebeye ve 2.500 kuruşu da hareme verilir; enderun ve birun mehterlerine de ayrıca, 400'er kuruş (872 \$) dağıtılır (TSMA.d, nr. 2472/10, vr. 1b-3b, 5a; nr. 2472/53).

11 TSMA.d, nr. 2874/1, vr. 1b.

12 Eylül 1826, TSMA.d, nr. 2473/2, vr. 2a.